

Mihail BULMAGA

**TENTATIVE DE REFORMARE A ADMINISTRAȚIEI
PAROHIALE DIN CADRUL BISERICII ORTODOXE DIN
BASARABIA (1917-1918)**

La începutul secolului al XX-lea, problema reformării parohiale reprezenta un subiect intens discutat în mediul intelectual și bisericesc al Imperiului Rus. Eșecul reformelor inițiate în anii 1860-1870 au arătat că guvernul țarist vedea în parohie și în enoriași doar o singură problemă, cea a asigurării materiale a clerului. Iar reformele inițiate în anii 1860-1870 au avut ca scop îmbunătățirea situației materiale a clerului, în detrimentul parohiei și al enoriașilor. Conștientizarea eșecului a pus problema parohiei în discuțiile și dezbaterile timpului. Numeroși intelectuali laici și bisericești și-au expus opinia cu referință la locul și importanța parohiei în cadrul societății, unii chiar au propus proiecte concrete de reformare a acesteia. Aceste discuții au dus la formarea a două tabere, care aveau opinii și propuneri diferite referitor la viitorul parohiei în cadrul Imperiului Rus. Tabăra slavofililor considerau că parohia este o parte a societății. Iar la baza conceptului de reformare a administrației parohiale a fost pus principiul autonomiei comunitare. Cel mai de seamă reprezentant al acestui concept a fost juristul și publicistul A. A. Papkov (1852/1853-1920). Acesta a publicat numeroase lucrări cu privire la istoria comunității, parohiei și frățiilor ortodoxe, inclusiv un proiect de reformare a parohiei¹. Ideile enunțate de către A. A. Papkov au avut un impact sporit în societate și chiar în cercurile mai înalte. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea ideea renașterii modelului parohiei vechi rusești de dinaintea lui Petru cel Mare era tot mai susținută. O altă cale de rezolvare a problemei parohiale era propusă de către profesorii-canoniciști în frunte cu A.L. Almazov, I.S. Berdnicov, M.A. Ostroumov. În opinia acestora, parohia era o instituție a autorității bisericești, un element de rangul doi în raport cu eparhia și ceva de nedespărțit de episcopie. Ca instituție fondată de eparhie, parohia nu putea deveni subiect și nu putea avea autonomie în raport cu administrația eparhială.

¹ Беглов, Алексей. *Кризис «государственной церковности» в фокусе приходского вопроса. 1860-е–1917 г.*, в: Государство, религия, церковь в России и за рубежом, 2019, №. 1-2, сс. 64-67.

Enoriașii reprezentau elementul supus parohiei, fiind considerați chiar un element pasiv al acesteia. S-a încercat și o sinteză între aceste două concepte. N.D. Kuznețov considera că principiul comunitar și cel ierarhic de organizare al parohiei sunt nedespărțite și la fel de importante. Iar ca sprijin și argument în favoarea sintezei elaborate aducea învățătura hristologică, cu referință la cele două firi ale lui Hristos. În concluzie, acesta susținea că între conceptele inițiate de cele două tabere trebuie să existe un echilibru, idee pe care a popularizat-o în perioada următoare¹.

În contextul primei revoluții rusești (1905-1907), la 17 aprilie 1905 a fost emis manifestul imperial privind toleranța religioasă în cadrul Imperiului Rus. În această ordine de idei, a fost atinsă și situația Bisericii Ortodoxe, precum și necesitatea reformării acesteia. La 16 ianuarie 1906 a fost înființat, prin decretul împăratului Nicolae al II-lea, un consiliu special care trebuia să se ocupe cu organizarea în câteva luni sau maxim un an a desfășurării Sinodului Local a Bisericii Ortodoxe Ruse, care nu se mai convocase din timpul lui Petru cel Mare (1682-1725). Anume acestui organ special îi revenea rolul de a pregăti pentru Sfântul Sinod proiectele viitoarelor reforme. Consiliul respectiv a fost organizat în șapte departamente. Unul dintre ele a fost dedicat exclusiv problemelor parohiale, pregătirea unui nou statut al parohiei ortodoxe, gestionarea averii și proprietății parohiale, etc.

Un impact important asupra problemei parohiei ortodoxe l-a avut adoptarea, la 17 octombrie 1906, de către guvernul țarist a Regulamentului privind organizarea comunităților lipovene și protestante. Conform acestuia, comunitățile lipovene și protestante se bucurau de o largă autonomie internă. Astfel, comunitatea a primit dreptul ca de sine stătător să-și aleagă preoții, să construiască biserici, să deschidă instituții filantropice și școli. De fapt, prin acest regulament comunitățile lipovene și cele protestante au obținut statutul de persoană juridică. Societatea a primit acest regulament adoptat la cel mai înalt nivel, ca un model pentru reforma parohiei ortodoxe. Iar, atâta timp cât parohia ortodoxă și cea lipovenească nu aveau drepturi egale, societatea a considerat această situație ca o umilire a Bisericii Ortodoxe – majoritară și dominantă în Imperiul Rus.

Încercări privind promovarea reformei parohiale s-au făcut și în cadrul guvernului Piotr Stolâpin (1906-1911). Propunerile au venit din

¹ *Ibidem*, pp. 68.

partea Sfântului Sinod și a ober-procurorului, însă contextul politicii religioase a guvernului rus, a pus la început problema reformării parohiei ortodoxe pe planul doi. Aceasta revine însă în actualitate odată cu reformarea administrației locale. Însuși prim-ministrul P. Stolâpin, a lansat ideea privind acordarea enoriașilor dreptul de a gestiona averea bisericească și parohială și să participe la numirea clericilor în parohie. Cu toate acestea, nu există dovezi că P. Stolâpin ar fi dorit să includă parohia în cadrul sistemului administrării locale, așa cum prevedeau unele proiecte ale zemstvelor. Majoritatea istoricilor sunt de părere că P. Stolâpin a văzut parohia ortodoxă ca fiind organizată democratic și autonomă. Iar aceasta, trebuia să devină locul consolidării elementelor loiale puterii statale la nivelul comunităților sătești. Anume autonomia trebuia să-i asigure autoritatea și activismul social necesar. Încurajarea „conceptului electiv” în parohie se încadra în politica lichidării sistemului de clase sociale. Promovarea acestei reforme parohiale a fost scopul guvernului țarist atât în timpul vieții lui P. Stolâpin, cât și după moartea acestuia, însă acesta a fost stopat de împotrivirea conducerii bisericești¹.

Între timp discuțiile cu privire la reforma parohială s-au purtat și în cercurile bisericești. Activitatea consiliului special pentru pregătirea Sinodului Local al Bisericii Ortodoxe Ruse (care așa și nu s-a mai convocat atunci) s-a încununat cu pregătirea unui proiect de reformare. Proiectul a fost considerat însă prea liberal, căci acorda mai multe drepturi organelor de conducere parohiale. Din acest motiv, în anul 1907, autoritățile bisericești au înființat un grup de lucru special pentru problema parohială, care avea ca scop să redacteze într-o nouă variantă proiectul elaborat anterior. La 20 decembrie 1907, grupul de lucru a prezentat textul viitorului statut al parohiei ortodoxe în Imperiul Rus. Acesta însă a fost supus de mai multe ori redactării, inițial de către aparatul Sfântului Sinod, apoi de către ober-procurori, care în această perioadă s-au schimbat foarte des. La sfârșitul anului 1908, sub conducerea ober-procurorului Petru Izvolischii, statutul parohiei ortodoxe a fost prezentat într-o nouă redacție cabinetului de miniștri, unde a obținut aprobare. Acesta urma să fie analizat de către camerele legislative, însă a fost retras pentru o nouă redacție de către Serghei Luchianov, noul ober-procuror. Acesta și-a prezentat varianta sa în octombrie 1910, pe care a trimis-o cabinetului de miniștri. Însă noul

¹ *Ibidem*, pp. 69-70.

ober-procuror Vladimir Sabler (numit în mai 1911), iarăși a retras-o pentru o nouă redacție. Sub conducerea ober-procurorului V. Sabler, au fost pregătite două proiecte de reformare a statutului parohiei ortodoxe. Primul proiect a fost prezentat în martie 1912, iar cel de-al doilea proiect cu puțin timp înaintea începerii Primului Război Mondial, în iunie 1914. Ultimul proiect a și fost trimis spre analiză și aprobare Dumei de Stat a Imperiului Rus. În total, autoritățile bisericești, după aproape opt ani de lucru au elaborat șase proiecte privind statutul parohiei ortodoxe din Imperiul Rus. Începând cu proiectul propus de către grupul de lucru din anul 1907 și modificările ulterioare se poate observa cum drepturile parohienilor și organele care îi reprezenta au fost reduse de fiecare dată. În special, au fost reduse drepturile consiliului parohial, care practic nu mai avea nicio pârghie în administrarea parohiei. Astfel, în ultimile proiecte, episcopul primea dreptul ca să dizolve consiliul parohial actual și să numească altul, la propunerea clerului bisericii sau a protopopului de loc. Cei care au criticat aceste proiecte, menționau că acest tip de parohie, care se dorea implementat, nu era altceva decât o instituție pe lângă biserică, aflată sub supravegherea clericilor, și nu însă o uniune dintre parohieni și clerici sub conducerea ultimilor¹.

În același timp, propuneri privind reformarea parohiei ortodoxe au fost alcătuite și de către deputații Dumei de Stat al Imperiului Rus. Între anii 1908-1914 au fost prezentate, de către diferite grupuri de deputați, șapte inițiative legislative, care direct sau indirect făceau referință la problema parohială. Majoritatea dintre acestea nu au primit aviz pozitiv nici măcar la nivelul cabinetului de miniștri. Au ajuns să fie discutate, în cadrul Dumei de Stat, doar proiectele privind statutul de mai departe al școlilor-parohiale. Deputații Dumei de Stat, care reprezentau în special societatea civilă, adică mirenii, printre altele, au propus ca parohiile ortodoxe să primească statutul de persoană juridică și să-i fie anulată interdicția de a procura imobile. Prin organizarea parohiei sub forma unei instituții autonome și de sine stătătoare, deputații urmăreau să rezolve o problemă mai veche, cea a asigurării materiale corespunzătoare a clericilor parohiei. Conform statutului nou, parohia ca persoană jurică își lua angajamentul de a asigura salariile și întreținerea clericilor, iar statul urma să subsidieze, în cazul când parohia nu avea resursele necesare pentru a asigura salariul minim preconizat

¹ *Ibidem*, pp. 70-72.

pentru clerici. De asemenea, au fost propuneri ca clerul în totalitate să fie asigurat cu salariu din bugetul de stat, iar un alt proiect prevedea ca salariul preoților de parohie să fie format dintr-un impozit bisericesc aplicat enoriașilor. După cum observăm propunerile au fost diverse, unele bine întemeiate și argumentate, iar altele pur și simplu declarative. În linii generale, majoritatea proiectelor de legi înaintate de către deputații Dumei de Stat al Imperiului Rus au fost pentru ca parohia să primească statutul de persoană juridică, dreptul la autofinanțare și dreptul de a folosi proprietatea bisericească. Însă, proiectele respective s-au ciocnit de protestul și nemulțumirea conducerii bisericești, care a insistat că doar ea are dreptul să formuleze și să inițieze proiectele viitorului statut al parohiei ortodoxe. Astfel, discuțiile privind viitorul parohiei ortodoxe s-au transformat, de fapt, într-o confruntare de proiecte, dintre Duma de Stat a Imperiului Rus și ober-procurorul cu Sfântul Sinod¹.

Cu toate că discuțiile propriu-zise au demarat în anul 1906, către începutul Primului Război Mondial, reforma parohială așa și nu a fost înfăptuită. Pe lângă concurența dintre instituții, lipsa de consensum și voință, o cauză a acestei nereușite a fost și politizarea problemei parohiale. La începutul anului 1916, în Imperiului Rus, a fost instalat un nou cabinet de miniștri. În fața noului prim-ministru Boris Știurmer, a fost pusă întâi de toate sarcina, de a stabili o comunicare eficientă și de a normaliza relațiile dintre Duma de Stat și Guvern, care pe fundalul războiului erau într-o perioadă de criză. În primele declarații prim-ministrul Boris Știurmer a enumerat principalele reforme care trebuiau să fie implementate împreună cu Duma de Stat. În ordinea enumerării, cea de-a doua a fost numită reforma parohiei ortodoxe. Adoptarea acestei reforme a fost inclusă în agenda politică a guvernului, întâi de toate, pentru a stabili o colaborare eficientă cu deputații Dumei de Stat. Creșterea interesului guvernului și societății civile în privința problemei parohiale a făcut ca Sfântul Sinod să ia atitudine. Acesta a emis o circulară ce prevedea un program de acțiuni destinat ierarhilor eparhioți, pentru ca să pregătească adoptarea noului statut parohial. Arhieriei eparhioți trebuiau să efectueze vizite pastorale în cadrul eparhiei și să le explice enoriașilor scopul reformei parohiale. În unele locuri, circulara Sfântului Sinod a provocat nedumerire, fiind necesare unele lămuriri.

¹ *Ibidem*, pp. 72-74.

Între timp, în Duma de Stat au început discuțiile cu privire la proiectul reformei propus de către guvern. Numai că pentru a-l completa și corecta, deputații au luat ca model proiectul alcătuit în 1906 de către consiliul special, menit să pregătească desfășurarea Sinodului Local al Bisericii Ortodoxe Ruse. Doar că acest fapt nu era convenabil conducerii bisericești, de aceea ober-procurorul Alexandr Voljin a încercat să retragă proiectul din Duma de Stat, dar nu i-a reușit. Acesta nu a avut susținerea guvernului, care nu-și dorea încordarea relațiilor cu Duma de Stat. Însă nu toți membrii Sfântului Sinod au fost de aceeași părere. În acest sens, s-a remarcat mitropolitul Petrogradului, Pitirim (Oknov), care a criticat proiectul elaborat de către comisia Sfântului Sinod, motiv care a dus la încordarea relațiilor acestuia cu ober-procurorul și ceilalți membri ai Sfântului Sinod, dar în schimb a ajuns să fie aliatul politic al prim-ministrului Boris Știurmer și foarte popular în societatea civilă de atunci. Între timp, lucrările comisiei care discuta proiectul reformei parohiale au fost amânate, pentru următoarea sesiune, din cauză că la ședințele comisiei lipseau unii deputați din partea fracțiunilor de stânga, iar președintele acesteia Vladimir Lvov s-a îngrijorat că proiectul final va fi prea de „dreapta”. Acest lucru a fost bine-venit pentru conducerea bisericească. Amânarea discuțiilor a pus sub semnul întrebării soarta de mai departe a proiectului de reformare. În sesiunea de toamnă discuțiile în Duma de Stat cu privire la proiectul reformei parohiale nu au mai fost reluate. Aceasta a însemnat de fapt un eșec al Dumei de Stat, în contribuția sa la soluționarea problemei parohiale.

Către începutul anului 1917, Sfântul Sinod a înființat o comisie sinodală condusă de către mitropolitul Pitirim (Oknov), care avea ca scop să rezolve problema asigurării materiale a preoților. Astfel, după mai multe discuții și propuneri s-a luat decizia ca preoții să fie asigurați cu salarii din bugetul de stat. În acest sens, aceasta a decis să ceară de la guvern suma de 126 milioane de ruble, pentru asigurarea imediată cu salarii depline a preoților din cuprinsul Imperiului Rus. În urma acestor schimbări, taxa achitată de către enoriași pentru serviciile religioase obligatorii și înscrierile în registrele metricele trebuiau să fie anulate. Doar că secretarii comisiei nici nu au reușit să pregătească actele oficiale ale ședințelor, fiindcă a început revoluția. Din cele relatate observăm că mitropolitul Pitirim Oknov și prim-ministrul Boris Știurmer au fost favorabili rezolvării problemei parohiale, iar cei care au încercat să-i

împiedice au fost ober-procurorul Alexandr Voljin și mitropolitul Kievului, Vladimir Bogoiavlenski. Doar că motivele care i-au făcut pe aceștia să fie pe poziții diferite, au fost altele decât dorința de a rezolva problema parohială propriu-zisă. Astfel, mitropolitul Pitirim Oknov, în virtutea biografiei sale, avea nevoie de susținere în afara ierarhiei bisericești, iar acest fapt l-a făcut să se apropie de prim-ministrul de atunci, Boris Șturmer. La rândul său, prim-ministrul căuta posibilități de a normaliza relațiile și de a stabili o colaborare eficientă cu Duma de Stat, motiv pentru care era gata să susțină proiectul propus de comisia de deputați în detrimentul proiectului propus de Biserică.

Momentul de vârf al politizării reformei parohiale a fost anul 1916. E adevărat, pe de o parte, problema reformei a atras asupra sa atenția diferitelor grupări politice și a societății civile (numai în anul 1916 au fost publicate câteva sute de articole în diferite ziare și reviste cu referință la problema parohială), însă, pe de altă parte, acest fapt a însemnat că momentul adoptării unei reforme parohiale era departe de a se realiza. Astfel, parohia ortodoxă a ajuns să fie un prizonier al conjuncturii politice existente, odată cu schimbarea conjuncturii politice, interesul pentru problema parohială scădea, iar reforma mult așteptată rămânea nerealizată¹.

Abdicarea țarului Nicoale al II-lea a provocat, în cadrul Bisericii Ortodoxe din Imperiul Rus, o stare de neliniște, în special cu privire la viitorul acesteia în condițiile noului regim. Oficiosul Eparhiei Chișinăului și Hotinului a publicat pe prima pagină manifestul de abdicare al țarului și manifestul marelui cneaz Mihail Alexandrovici, care îndemna cetățenii statului rus să se supună guvernului provizoriu². În ziua de 3 martie 1917, guvernatorul Basarabiei, Mihail Voronovici, aducea la cunoștină basarabenilor componența Guvernului Provizoriu, instituție ce s-a transformat pe 6 martie 1917, în Comisariatul gubernial al Guvernului Provizoriu, comisar fiind numit, Constatin Mimi³. Odată cu noile schimbări, Biserica s-a adaptat circumstanțelor apărute. Conform deciziei Sfântului Sinod, care recunoscuse autoritatea guvernului provizoriu, respectiv ca parte componentă și Eparhia Chișinăului și Hotinului, arhiepiscopul Anastasie, aducea la cunoștința clerului

¹ *Ibidem*, pp. 74-78.

² *Отдел Официальный*, в: „Кишиневския Епархиальныя Вѣдомости”, № 9-10, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, pp. 46-48.

³ *Ibidem*, pp. 48-49.

basarabean ca la sfintele slujbe urma să fie pomenit în locul țarului și a familiei imperiale în felul următor „Încă ne rugăm pentru de Dumnezeu păzit statul nostru rusesc și cinstitul guvern provizoriu”¹.

Cu privire la viitorul de mai departe al Bisericii în cadrul noii forme de guvernare, au început să apară diferite păreri. Se punea întrebarea dacă Biserica ar trebui să se implice în politică și dacă să fie în afara statului sau mai departe în cadrul statului. O parte a societății, în special intelectualii, erau de părere că odată cu începutul unei noi vieți statale, se cade să se înceapă și o nouă viață bisericească și mai întâi de toate în relația ei cu statul. Biserica nu este locul pentru politică menționau aceștia. Statul țarist folosisse Biserica ca instrument politic, a făcut-o să-i servească interesele, ceea ce nemulțumea societatea dornică de un regim nou, diferit de cel vechi. Se propunea ca în noua constituție să se menționeze libertatea deplină a conștiinței, adică fiecare să-și aleagă în ce și cum să creadă².

În cadrul societății și intelectualității basarabene aflată în perioada schimbărilor și năzuințelor, latura organizării și vieții bisericești ocupa un loc important. În programul Partidului Național Moldovenesc dat publicității la 9 aprilie 1917, punctul 6 menționa că Biserica trebuie să-și aibă autonomia ei, adică să se ocârmuiască singură, să alcătuiască o mitropolie aparte, în frunte cu un mitropolit moldovean. Preoții trebuiau să învețe în limba moldovenească și toate slujbele să se facă în această limbă³.

Hotărârea adunării membrilor Partidului Național Moldovenesc din Bolgrad, din 11 aprilie 1917, cu privire la Biserică a avut o viziune mai distinctă. Astfel se cerea ca Biserica, care a fost un instrument de rusificare a moldovenilor trebuie să fie în afară de politică și să-și caute de treburile ei. Limba slavonă neînțelească moldovenilor să fie înlocuită cu limba moldovenească. Oamenii bisericii urmau să fie băștinași din Basarabia și cunoscători ai limbii moldovenești. Se dorea ca Biserica basarabeană să fie independentă⁴. Hotărârea adunării ostașilor moldoveni din Odesa de la 18 aprilie 1917, cu privire la viitorul Bisericii

¹ *Ibidem*, p. 50.

² *Церковь и политический строй*, в: „Кишиневския Епархиальные Ведомости”, № 15-16, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, pp. 239-241.

³ Ciobanu, Ștefan. *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Cartea Românească, București, 1929, p. 12.

⁴ *Ibidem*, p. 18.

basarabene, considera că viața bisericească trebuie să fie adaptat după nevoile poporului. Pentru moldoveni slujba să se facă în moldovenească, pentru ucraineni în rusă, pentru bulgari în bulgară etc. Biserica Ortodoxă din Basarabia să fie independentă în conducerea ei față de Biserica Ortodoxă Rusă, păstrând cu ea legăturile sufletești și canonice. Organizarea internă să fie democratică, pentru ca și mireni să poată participa la viața bisericească. În fruntea Bisericii urma să fie un mitropolit moldovean, ales de preoți și mireni. Preoții și dascălii bisericilor de asemenea să fie aleși de enoriașii săi¹. Aceleași viziuni și cerințe au fost înaintate și de adunarea Uniunii Cooperativelor din Basarabia din 6-7 aprilie 1917².

Pentru a discuta această chestiune importantă, care determina viitorul Bisericii Ortodoxe din Basarabia, s-a decis convocarea extraordinară a Congresului preoților și mirenilor din cuprinsul Eparhiei Chișinăului și Hotinului. Un rol important în activitatea clerului basarabean l-a avut congresul extraordinar al preoțimii și mirenilor, care s-a întrunit între 19-25 aprilie 1917. Pentru a-i atrage pe preoții basarabeni în lupta pentru drepturile naționale, mai ales că, preoții, aveau o mare influență în societate, mai ales în rândurile țăranilor basarabeni, care reprezentau majoritatea populației, Comitetul Provizoriu a Partidului Național Moldovenesc s-a adresat preoțimii, cu prilejul adunării clericilor, afirmând că neamul moldovenesc a avut multe de îndurat din partea ocârmuirii vechi. Bietul moldovean a ajuns să se simtă străin în țara lui și adeseori să se rușineze chiar de neamul său. Sub stăpânirea nouă erau cu nădejdea că în sfârșit moldovenii vor ajunge stăpâni peste drepturile lor naționale. Dar pentru aceasta era nevoie de luptă cu armele vieții politice, pentru care a fost creat Partidul Național Moldovenesc. Se dorea ca partidul să adune în rândurile sale toată suflarea moldovenească, lucru pe care îl puteau face preoții. Se reproșa că în trecut „preoțimea moldovenească nu a luptat cum ar fi trebuit pentru drepturile norodului nostru, așa cum au luptat, de pildă, preoțimea din Transilvania, și ei s-au plecat la voia stăpânirii vechi, uitând norodul în întuneric și robie”³. Comitetul chema preoțimea să fie în fruntea poporului, să lucreze pentru naționalizarea Bisericii, să

¹ *Ibidem*, p. 19.

² *Cooperatorii Basarabiei vreau autonomie*, în: „Luminătorul”, nr. 5, Tipografia Eparhială, Chișinău, 1917, p. 39.

³ Ciobanu, Ștefan, *op. cit.*, pp. 14-15.

contribuie la introducerea limbii române în seminare, iar slujbele să fie făcute în limba poporului: „Preoțimea va avea să lucreze pentru naționalizarea bisericii, așa cum cere punctul 6 al programului partidului, adică ea, Biserica moldovenească, să ajungă autonomă cu mitropolit moldovean în frunte, în seminar să se învețe învățăturile în limba moldovenească și în toate bisericile să se facă slujbele în limba norodului”. În adresare se mai spunea: „Să ne întoarcem cu toții la norodul nostru, să-l întărim, să-l ajutăm, să-l luminăm, pentru ca să nu ne osândească cei de azi și cei din viitor că l-am fi putut ridica, dar n-am avut destulă dragoste pentru el”¹.

Pe lângă discuțiile despre viitorul Bisericii Ortodoxe din Basarabia în contextul noului regim, congresul a propus reforme, în privința conducerii parohiale, a protopopiatelor de cerc, de județ și eparhiale. În privința parohiei, Congresul Extraordinar a propus următoarele reforme. Conform rezoluției, parohia reprezintă o comunitate de credincioși delimitată teritorial cu biserică proprie, ce reprezintă o unitate juridică aparte. Toți membrii parohiei, bărbați și femei ce au vârsta de 21 de ani împliniți urmau să formeze Adunarea parohială. Adunarea parohială trebuia să fie convocată ordinar cel puțin o dată pe an, și extraordinar după circumstanțe cu participarea a cel puțin a 1/2 din numărul de membri, iar dacă nu se adună din prima încercare numărul corespunzător, a doua adunare va avea loc cu cei care sunt prezenți. Adunările urmau să fie convocate în momente importante, precum: construcția și reparația bisericii sau alte construcții bisericesti, alegerea clericilor, alegerea reprezentanților în adunările de cerc și în alte adunări și consilii, adunarea avea legitimitate dacă participau cel puțin 2/3 din numărul total de membri. Adunarea parohială va alege din membrii săi Consiliul parohial pe un termen de trei ani. Numărul membrilor Consiliului parohial depindea de numărul total al membrilor comunității, câte unul la o sută de membri, dar nu mai puțin de șase. În componența Consiliului parohial cu drepturi depline de membru urmau să fie incluși și clericii parohiei. La rândul său, Consiliul alegea dintre membrii ei, președintele, contabilul și secretarul. Conform proiectului, Adunarea parohială îndeplinea următoarele funcții: 1. Aranjarea și înfrumusețarea bisericii; 2. Alegerea clericilor și cântăreților; 3. Organizarea școlii și

¹ Scutaru, Silvia. *Revendicările preoțimii în cadrul Congreselor Eparhiale din anul 1917*, în: "Tyragetia", s.n., vol. III (XVIII), nr. 2, 2009, p. 254.

acțiunilor filantropice. Consiliul parohial are sub conducerea sa toate instituțiile parohiale: biserica, școlile, frățiile, bibliotecile, casele parohiale, veniturile și cheltuielile acestor instituții și tot ce are legătură cu parohia. Neînțelegerile dintre clerici și membrii Consiliului parohial se rezolvau prin votul majorității absolute a Adunării parohiale. Toate neînțelegerile iscate între membrii clerului, între clerici și Adunarea parohială se rezolvau de către Consiliul de cerc (protopopiat)¹. Clerul parohiei urmau să se întrețină din pământul bisericii, care rămânea pentru totdeauna în proprietatea parohiei, iar din jertfele enoriașilor pentru biserică și pentru serviciile religioase, până la decizia Adunării Constituante și Soborului Local în acest sens.

Toate locurile vacante ale clericilor urmau să fie ocupate doar de către candidații aleși din parohii dintre persoanele care aveau pregătirea necesară: 1. Preoții cu cel puțin studii medii din cadrul instituțiilor teologice, sau dintre persoanele care aveau o pregătire înaltă și slujire îndelungată în cadrul Bisericii, pregătiți pentru a deveni preoți; 2. Posturile de diaconi și cântăreți urmau să fie ocupate de către persoane care aveau pregătirea cuvenită. Cererea pentru ocupare postului vacant împreună cu documentele anexate, care atestau dreptul pentru ocuparea acestui post, trebuiau depuse la episcopul eparhial, care le examina în cadrul Consiliului eparhial, stabilind canonicitatea și dreptul acelei persoane de a ocupa locul vacant, după care transmitea cercetarea adunării parohiale.

Congresul eparhial a acordat o atenție deosebită lucrării filantropice și de luminare religioasă și culturală în parohiile eparhiei. Fiecare parohie avea obligația de a dezvoltă prin toate metodele posibile aceste ramuri și de a contribui la ajutorarea enoriașilor, dezvoltarea educației religioase și răspândirea iluminării culturale a poporului. Parohiile aveau obligația să întreprindă următoarele măsuri: 1. Funcționarea pe lângă biserică a unui azil pentru ajutorul celor fără adăpost; 2. Funcționarea și întreținerea unui punct medical sau cel puțin a unei mici farmacii, pentru necesitatea celor bolnavi; 3. Ajutor pentru cei care au suferit din cauza calamităților naturale, moartea animalelor, incendiu etc; 4. Funcționarea pe lângă parohie a unei tabere de zi pentru copii și organizarea în zile de sărbătoare a diferitor jocuri educative

¹ *Чрезвычайное Епархиальное Собрание Духовенства и Мирян Кишиневской Епархии, Протоколы и доклады*. Chișinău, Типografie Епархиялă, 1917, p. 66-67.

pentru copii; 5. Având în vedere faptul că nu toate parohiile au asemenea posibilități ca să organizeze de sine stătător un asemenea orfelinat pentru copii, s-a propus ca să se unească unele parohii și să găsească un loc favorabil pentru înființarea unei asemenea instituții întreținută din surse comune; 6. Organizarea funcționării unei școli populare; 7. Introducerea lecturilor populare pe diverse teme atât moral-religioase cât și politice sau cotidiene; 8. Aducerea la cunoștință cititorilor despre cărțile, ziarele și jurnalele editate recent; 9. Formarea frățiilor și cercurilor misionare; 10. Organizarea corului bisericesc și după posibilitate cântării comune în biserică; 11. Copiii cu reușite și capacități deosebite la învățătură să fie trimiși de către Consiliul parohial la școli superioare și speciale adaptate capacităților lor; 12. Intesificarea educației moral-spirituale în parohie; 13. Cântăreții și învățătorii trebuie să atragă copiii și maturii la citirea și cântarea în biserică; 14. Consiliul parohial să înființeze școli, cursuri și instituții profesionale și să aleagă pentru acestea învățători și conducători; 15. Consiliul parohial dispunea de supravegherea școlilor de toate tipurile și alte organizații culturale și educaționale, indiferent de cine le-a înființat. Acesta alege învățătorii pentru toate școlile din parohie și conducătorii acestor instituții¹. De asemenea, conform proiectului adoptat un rol important în supravegherea activității parohiei i se acorda și starostelui sau epitropului bisericesc². Acesta trebuia să supravegheze și să aibă grijă de bunurile locașului de cult, mobile și imobile. Să mențină curățenia în biserică, să organizeze aducerea lumânărilor la biserică, să completeze registrele de venituri și cheltuieli ale bisericii³.

Acest proiect a fost adoptat de către Congresul eparhial extraordinar desfășurat la Chișinău între 19-25 aprilie 1917. Arhiepiscopul Anastasie, chiriarhul eparhiei Chișinăului și Hotinului a fost de acord cu cele expuse, aprobând și semnând procesele verbale ale Congresului. Eparhia Chișinăului și Hotinului prin glasul reprezentanților clerului și mirenilor, dorea să fie ridicată la rangul de mitropolie, autonomă în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse. Biserica Ortodoxă din Basarabia îndeplinea și respecta toate regulile canonice în această privință. De asemenea, clericii aminteau de perioada când la conducerea eparhiei fusese mitropolitul și exarhul Gavriil Bănulescu-

¹ *Ibidem*, pp. 70-72.

² Epitrop – administrator al unui bun, în special al averii unei biserici.

³ *Чрезвычайное Епархиальное Собрание Духовенства и Мирян Кишиневской Епархии, Протоколы и доклады*. Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, p. 70.

Bodoni, primul ei ierarh, respectiv și eparhia avea rangul de mitropolie, iar Basarabia era autonomă în cadrul Imperiului.

Între 3-26 august 1917 este convocat încă un Congres eparhial al preoților și mirenilor. Președinte a fost ales preotul Alexandru Baltaga. În special, în cadrul acestui congres s-a discutat problema directivelor, care trebuie date delegaților basarabeni la Sinodul Local al Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru recunoașterea și întărirea autonomiei Bisericii basarabene, ca mitropolie, canonic supusă Bisericii ruse, hotărâre aprobată de Congresul extraordinar al clerului și mirenilor din luna aprilie 1917. De asemenea, au fost aleși deputații, care urmau să participe la lucrările Sinodului, totodată fiind întărite documentele și cerințele adoptate la Congresul din luna aprilie 1917. Arhiepiscopul Anastasie, prin rezoluția nr. 3161 din 19 septembrie 1917, și-a expus poziția cu privire la hotărârile Congresului: „Asupra introducerii la Soborul Local al proiectului de organizare în viitor a Bisericii basarabene pe bazele arătate în jurnalul preoților, nimic nu contrazic, dar îmi păstrez dreptul de a face la el adaosurile și observațiunile necesare la discutarea lui în ședința Soborului. Menționăm faptul că Congresul a optat pentru vot de încredere arhiepiscopului Anastasie, deși, conform hotărârii congresului, înalta față bisericească trebuia să cunoască și ”limba moldovenească”¹.

Principiul electiv în privința clericilor care fusese aprobat în urma Congresului din aprilie 1917, a fost implementat în practică, chiar în același an. Conform dispoziției arhiepiscopului Anastasie din 4 mai 1917, adresat blagocinilor, în fiecare blagocinie trebuiau să fie organizate alegerea blagocinului, adjunctului, cercetătorilor, duhovnicului și preoților misionari de către preoți și mireni. La alegeri au participat toți membrii blagociniei, preoți, diaconi, cântăreți, starostele bisericii sau în locul lor cineva dintre mireni, indiferent de gen, bărbat sau femeie, conform delegării parohiei, fiecare dintre acești membri a dispus de un vot. Conform acestei metodologii, în perioada 4 mai-1 iunie 1917 au fost desfășurate alegeri în fiecare blagocinie, după principiul democratic².

În această perioadă, au fost organizate adunări și în satele Basarabiei, care își prezentau doleanțele. Astfel la adunarea sătenilor din comuna Brânzeni, jud. Orhei, s-a cerut ca bisericile de parohie să fie

¹ Scutaru, Silvia, *op. cit.*, pp. 256-257.

² *Отдел Официальный*, в: „Кишиневския Епархиальные Вѣдомости”, № 18-19, Chișinău, Tipografia Eparhială, 1917, cc. 87-88.

păstorite de preoți și dascăli aleși de către săteni. În satele moldovenești, slujba să se officieze doar în limba română și preoții să fie moldoveni¹.

Despre alegerea preoților în parohii, practică aplicată între anii 1917-1918 în Basarabia, găsim mărturii și în documentele de arhivă. De exemplu, în parohia „Nașterea Maicii Domnului” din com. Zăhăicana, jud. Orhei, la 30 noiembrie 1917, preotul Gheorghe Harega, a fost transferat la biserica „Sfântul Arhanghel Mihail” din satul Corjova, județul Chișinău², funcția devenind vacantă. Între timp s-au ivit trei pretendeți, pentru a ocupa această funcție, preotul Ioan Matveev, din satul Buda, județul Chișinău³, preotul Isachie Urbanovici, din satul Coșernița, județul Orhei⁴ și preotul Teodor Roșca, fost preot militar, fără loc de slujire⁵. Fiecare își argumenta necesitatea obținerii acestei funcții, prin diverse motive, preotul Isachie Urbanovici, relatează că țăranii din Coșernița au confiscat tot pământul bisericii, din această cauză nu are cu ce să se întrețină, satul fiind mic, iar familia numeroasă⁶. Preotul Teodor Roșca, relatează că până la 1917 a avut parohie, dar a fost trimis pe front ca preot militar, după încheierea războiului, s-a pomenit în Ucraina, fiind moldovean de etnie își exprima dorința să slujească în Basarabia, pentru ca „să nu cad jertfă anarhiei din Ucraina”⁷, se menționează în document. Alegerile au avut loc la 6 mai 1918, sub supravegherea blagocinului cercului I, al județului Orhei, Ioan Carauș⁸, parohul bisericii a fost ales preotul Ioan Matveev, care a fost confirmat în funcția de paroh la 17 mai 1918 de către episcopul Dionisie⁹.

În concluzie, putem formula câteva observații generale despre tentativele de reformare a administrației parohiale din cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia în perioada 1917-1918:

Revoluția din februarie 1917 și căderea regimului țarist au permis popoarelor din Imperiu să simtă libertatea și să-și ia propria soartă în mâini. Biserica Ortodoxă a înțeles această libertate și descătușarea de

¹ Ciobanu, Ștefan, *op. cit.*, p. 57.

² În prezent raionul Criuleni.

³ În prezent raionul Călărași.

⁴ În prezent raionul Criuleni.

⁵ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), Fondul (F.) 208, inventarul (inv.) 3, dosarul (d.) 208, fila (f.) 1.

⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁷ *Ibidem*, f. 5.

⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁹ *Ibidem*, f. 1.

vechiul regim, care pe parcursul timpului a folosit-o în propriile interese. Biserica Ortodoxă își dorea ieșirea din amortizarea trecutului sub țarism și să-și ridice autoritatea de odinioară în fața credincioșilor, care scăzuse în ultimul timp din cauza relației cu statul și politica.

Congresul Eparhial extraordinar, convocat la Chișinău în perioada 19-25 aprilie 1917, a fost expresia drepturilor și libertăților obținute, fiindcă libertatea se putea obține numai prin crearea unor structuri proprii, de aceea a fost promovată insistent ideea autonomiei, atât provincială cât și bisericească. Congresul a adoptat hotărâri de importanță majoră pentru evoluția ulterioară a vieții bisericești eparhiale. Pentru prima dată, în cadrul Congresului, preoții și mirenii au colaborat împreună la soluționarea problemelor din eparhie.

Problema parohială și reformarea acesteia nu au fost o noutate pentru delegații Congresului. Problema parohială apăruse încă la începutul secolului XX, iar discuțiile inițiate în mediul bisericesc și societatea civilă, proiectele de reformă propuse de diferite grupuri de inițiativă erau cunoscute și în Basarabia. Către începutul anului 1917, problema parohială nu a avut o rezolvare în cadrul Bisericii din mai multe motive, printre care a fost concurența dintre structurile administrative, politizarea problemei parohiale, lipsa consensului unic etc.

Proiectul de reformare a administrației parohiale din cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia, propus de către Congres, a fost totuși unul moderat, delegații au optat pentru o sinteză între cele două concepte, idee propusă anterior de către N. D. Kuznețov, care considera că principiul comunitar și cel ierarhic de organizare al parohiei sunt nedespărțite și la fel de importante. Chiar dacă delegații Congresului s-au inspirat din ideile propuse anterior, totuși proiectul de reformare a parohiei basarabene, a fost individualizat fiind adaptat realităților locale. Pentru prima dată enoriașii basarabeni au obținut dreptul de a decide viitorul parohiei lor. În cadrul parohiei au fost create instituții, care aveau drept scop administrarea și conducerea treburilor parohiei, care însemna de fapt o descentralizare și transferare a unor drepturi deținute anterior de către administrația eparhială și preotul paroh, către Adunarea parohială, care devenea principalul organ de conducere. O atenție deosebită s-a acordat lucrării filantropice, luminare religioasă și culturală în parohie.

O atenție sporită în cadrul reformării administrației parohiale a fost acordată clericilor parohiei. Aceștia conform proiectului urmau să fie aleși de către Adunarea parohială, o inovație, care nu se mai întâmplase anterior. Astfel, toate locurile vacante ale clericilor urmau să fie ocupate doar de către candidații aleși din parohii dintre persoanele care aveau pregătirea necesară. Conform documentelor de arhivă, anumite prevederi au fost aplicate. Astfel, în mai 1917, au fost aleși de către preoți și mireni blagocinii de cercuri, iar în cazul când au fost posturi vacante de parohi, acestea au fost ocupate după principiul electiv, fiind organizate alegeri de către Adunarea parohială sub supravegherea administrației eparhiale.

Totuși acest proiect de reformare al administrației parohiale din cadrul Bisericii Ortodoxe din Basarabia a fost o tentativă deoarece, în momentul adoptării de către Congres, Biserica Ortodoxă din Basarabia nu era autonomă, iar pentru a intra în vigoare, acest proiect urma să fie aprobat de către Sinodul Local al Bisericii Ortodoxe ruse. Aplicarea unor prevederi ale proiectului s-a făcut la presiunea societății dornică de schimbări. Sinodul Local, care reprezenta instanța supremă, s-a convocat în august 1917, însă lovitura de stat din octombrie 1917, ruperea legăturilor politice cu noul guvern bolșevic, începutul prigoanei împotriva Bisericii Ortodoxe ruse, proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești și ulterior Unirea acesteia cu Regatul României, care s-au întâmplat într-un timp scurt, au transformat reformarea administrației parohiale din Basarabia într-o tentativă.

Attempts to reform the parish administration in the Bessarabian Orthodox Church (1917-1918)

In 1917-1918 the Bessarabian Orthodox Church adopted a series of reforms, which aimed to "democratize" the church administration. The desire of the clergy and laity to make some changes was inspired by the wave of reformation and democratization, which dominated the structures of the Russian Empire, with the February Revolution and the abdication of the tsar. The parish is an important element in the administrative organization of the diocese, where the special connection and collaboration between the clergy and the laity is made. The opinion of the delegates from the Diocesan Congresses of 1917 presupposed the fact that the structure and the model of functioning of the parish institution from the tsarist period was incomplete,

because it did not ensure an efficient representation of the laity. For this reason, it was decided to implement a series of reforms within the parish administration in order to establish a real collaboration and involvement of the laity in the parish life.

Keywords: *The Orthodox Church, Diocesan Congress, reforms, parish administration, clergy.*

Mihail BULMAGA,

doctorand

Facultatea de Istorie și Filosoofie

Universitatea de Stat din Moldova

e-mail: mihailbulmaga20@gmail.com